

Богдан Гринченко
17.05.2014р.
Богдан Богданович
Вченій Раді
ДФ 26.133.072
Київського
університету
імені Бориса
Грінченка
професору
СРІБНЯКУ І.В.
вул. Бульварно-Кудрявська 18/2, м. Київ

Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ 26.133.072 Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктору історичних наук, професору СРІБНЯКУ І.В. вул. Бульварно-Кудрявська 18/2, м. Київ,

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Безпалька Богдана Богдановича
на тему «Радянська пропаганда у школах
середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.)»
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертації. Утвердження при владі російських більшовиків в жовтні 1917 року стало початком безпрецедентного за своїми масштабами соціалістичного експерименту, радикальні реформи якого заторкнули усі сфери суспільного життя. Особливу роль у цьому процесі радянська влада відводила системі освіти, вбачаючи у ній головний інструмент для виховання «свідомого» та «ідеологічно грамотного» покоління, котре стане не просто носієм радянського світогляду, але й рушієм майбутніх соціалістичних перетворень. Саме з огляду на ці міркування усі рівні освіти, (починаючи від початкової і закінчуючи вищою освітою), наповнювались ідеологічно-пропагандистським змістом.

Дисертаційне дослідження Безпалька Богдана Богдановича присвячено вивченню особливостей та методів радянської пропаганди у школах середньої загальної освіти і дозволяє пролити світло на зміст сталінської політики у період 1932 – 1941 років. Оскільки, період шкільного життя є одним із найважливіших етапів формування основних світоглядних принципів людини, а процес еволюції радянської пропаганди у школах був досить неоднозначний, актуальність представленої дисертації сумнівів не викликає. Вивчення радянської пропаганди в школах середньої загальної освіти на прикладі Київської області дозволяє простежити її роль з-поміж інших чинників, які

привели до утвердження комуністичної влади та комуністичної ідеології на теренах українських земель.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертації Безпалька Б.Б. лежить у площині науково-дослідної проблеми кафедри історії України Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціокультурні аспекти урбанізаційних процесів на теренах України» (Реєстраційний номер: 0122U202037) (12.22–12.27 роки).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Самостійність та оригінальність виконаного Безпальком Богданом Богдановичем наукового дослідження не викликає сумнівів, дисертант продемонстрував уміння ставити наукові завдання та самостійно шукати шляхи їх вирішення. Узагальнення та висновки зроблені дослідником ґрунтуються на критичному аналізі, є цілком логічними та обґрунтованими. У дисертації використано результати наукових досліджень, що опубліковані у публікаціях дисертанта.

Втім, на думку офіційного опнента, автору дисертації, варто би було вказати частку особистого внеску, що стосується публікації у співавторстві. Нижче, в розділі зауважень, про цей момент йтиметься більш детально.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій.

Аналіз представленої дисертації та публікацій здобувача наукового ступеня дозволяють зробити висновок про те, що одержані наукові результати є достовірними та обґрунтованими адже опираються на низку документів та новітніх джерел. Отримані положення та висновки є науково виваженими, достатньо аргументованими та пройшли достатню апробацію. Дисертант позиціонував себе самостійним, зрілим дослідником, що обґрунтовує власні думки, робить логічні висновки та розуміє практичне значення теоретичних положень, які розробляються.

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру.

Дисертаційна праця здобувача наукового ступеня Безпалька Б.Б. є комплексним дослідженням становлення та еволюції радянської пропаганди у школах середньої загальної освіти у період 1932 – 1941 років на прикладі Київської області. Автор вивчає особливості діяльності органів влади, відповідальних за пропаганду у закладах середньої освіти та нормативно-правове забезпечення пропаганди у школах, простежує роль учителя у системі радянської пропаганди та оцінює вплив позакласної та позашкільної роботи на ідеологічне виховання учнів. Важливе місце у опонованій дисертації посідає аналіз змістового наповнення шкільних підручників та їх пропагандистських компонентів, що вдало доповнюється оглядом періодичних видань того часу, які слугували орієнтирами для педагогічних кадрів у ідеологічному вихованні підростаючого покоління.

Працюючи над дослідженням Богдан Богданович Безпалько проаналізував чималий масив джерел і наукової літератури, що дозволило на достатньому науковому рівні вирішити поставлені у роботі завдання, а саме:

- здійснити аналіз стану розробки наукової проблеми та виявити її джерельну базу;
- визначити основні органи влади, відповідальні за реалізацію пропагандистської політики у шкільній освіті;
- з'ясувати нормативно-правову базу пропагандистської політики у школах;
- розкрити роль вчителя у системі радянської пропаганди;
- визначити основні форми позакласної та позашкільної діяльності, як інструменти здійснення пропаганди;
- проаналізувати змістове наповнення підручників та журналів як основних друкованих засобів радянської пропаганди у системі шкільної освіти;
- виокремити провідні тематичні напрями радянської пропаганди у шкільній освіті.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, зарахованих за темою дисертації та перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Апробація основних положень дисертації та систематизованість її наукових результатів підтверджуються 4-ма публікаціями, із яких дві одноосібних і одна стаття у співавторстві – опубліковані у фахових наукових виданнях України. Окрім того авторству дисертанта належить одна стаття у зарубіжному не фаховому виданні.

Наукове значення та практична цінність дисертаційного дослідження.

Дисертація Богдана Богдановича Безпалька «Радянська пропаганда у школах середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.)» має певну наукову та практичну цінність, і, поза сумнівом, матиме практичне застосування. Сформульовані автором наукові положення та аналітичні висновки можуть бути використані в науково-дослідницькій сфері, а саме для підготовки монографічних й узагальнювальних досліджень з історії України, історії педагогічної освіти та історії ідеологічної політики радянської влади, а також можуть бути використані у процесі викладання нормативних і спеціальних курсів у ЗВО.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації.

Текст дисертації оформлений згідно чинних вимог МОН України, її зміст та структура застережень не викликають, виклад основного матеріалу та висновки логічні і послідовні. Рецензована дисертація є цілісною науковою працею, що цілком відтворює поставлені мету та завдання, носить елементи наукової новизни та матиме практичне застосування.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження Безпалька Б.Б. «Радянська пропаганда у школах середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.)» виконане із дотриманням норм академічної доброчесності, коефіцієнт оригінальності тексту складає 94,68%, відповідно коефіцієнт подібності – 5,32%, що засвідчує довідка

про автоматизовану перевірку дисертації на платформі Unicheck (видана Бібліотекою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом, визнаючи достатню ґрунтовність та різнобічність проведеного дослідження Б.Б. Безпалька, слід, поряд із цим вказати його автору на деякі моменти, яких у роботі, при більш уважному підході, можна було б уникнути, або завдяки яким, можна було б підсилити певні складові дисертації:

1. Певні застереження у офіційного опонента викликали публікації здобувача наукового ступеня. Йдеться, перед усім про те, що у фахових виданнях України опубліковано три статті, одна із яких у співавторстві (*Bezpalko B., Khokhlov D. The vision of regional history in the Soviet textbooks of the socio-humanitarian block in 1920–1930. Skhid. Kyiv: 2023. Vol. 5 No. 1. P. 23–28.*). При цьому, автор дисертації у підпункті «Особистий внесок здобувача» на ст. 17 не вказує частки власного внеску у цю публікацію, як це прийнято робити у дисертаціях. Розуміючи, що, керуючись пунктом 8 підпунктом 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» така публікація зараховується у здобуток здобувача наукового ступення, все ж вважаю даний факт за упушення і подачу неповної інформації. Власне для цього у дисертації передбачено підпункт «Особистий внесок здобувача».

Окрім того, із чотирьох публікацій Безпалька Б.Б., три датовані 2023 роком, що, також, не додає аргументації щодо достатньої апробації роботи.

2. На думку опонента автору варто було б більш чітко виокремити наукову новизну дисертації: у всупі сформульовано лише одне положення про те, що зроблено вперше, і три положення, щодо авторських уточнень. Така, чи то скромність, а чи неухажність здобувача наукового ступеня, є, щонайменше, незрозумілою. Тим більше, що, наприклад, у підрозділі 1.2. «Джерельна база» дисертант, аналізуючи джерела (ст. 37 - 38) міг би зазначити, які із архівних

документів вперше вводяться до наукового обігу і прописати у частині наукової новизни і т.д.

3. Є чималі застереження і до історіографії на яку опирається дисертант. По-перше, Б.Б. Безпальком не цитується і не згадується взагалі знаний полтавський історик О. Лук'яненко, який захистив не лише докторську дисертацію на тему: «Повсякдення колективів педагогічних вишів Радянської України кінця 1920-х – початку 1950-х років: історико-культурологічний вимір» (Черкаси, 2019 рік), але й є автором декількох десятків статей та ґрунтовної монографії (Лук'яненко О. *«Найближчі друзі партії»: колективи педагогічних вишів України в образах щодення 1920-х – першої половини 1960-х років*. Полтава: «Сімон», 2019. 658 с.), і, усі ці праці лежать у безпосередній площині дослідження опонованої дисертації.

По-друге, схожа ситуація і щодо наукового доробку чернівецького дослідника С. Слободяна. Щоправда, дві із його статей включені до списку використаної літератури, однак це лише невелика частина із того, що мало би бути проаналізовано, принаймні, при огляді історіографії.

Перелік продовжу: монографія Л. Березівської (Березівська Л. *Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті*. К.: Богданова А.М., 2008. 406 с.), дисертація та публікації І. Тичини, О. Левенця, І. Сушик і ін. Дані факти засвідчують прогалини у обізнаності здобувача наукового ступеня із історіографією досліджуваної проблеми.

По-третє, Б.Б. Безпалько досить часто цитує дисертації, що на переконання офіційного опонента є виправданим лише у випадку, якщо дисертант отримав письмову згоду цитованих дослідників. Адже на дисертаціях у обов'язковому порядку зазначено: «на правах рукопису», що не допускає їхнього цитування без отриманої згоди авторів. Такі цитування зустрічаємо на ст. 64, ст. 65, ст. 68, ст. 69 і ст. 72 (дис. Н. Самандас), ст. 73 та ст. 74 (дис. Л. Березівська), ст. 75 (дис. І. Ніколіна), ст. 75 (дис. Л. Березівська), ст. 78 (дис. Н. Самандас) – 3 цитування, ст. 61 (дис. Н. Самандас) – 3 цитування.

4. Допускає Б.Б. Безпалько низку неточностей у тексті дисертації, наприклад, на ст. 18 (у вступі) автор пише про те, що основний текст дисертації складає 197 сторінок, у той час як уже із 196 розпочається список використаних джерел та літератури. Окрім того, із ст. 2 по ст.11 (включно) розміщено анотацію, що також не відноситься до основного тексту.

У тексті зустрічається низка стилістичних та граматичних огріхів, неточності у написанні власних імен, тощо.

Звісно, що викладені застереження та міркування є особистим баченням опонента і жодним чином, не применшують вартісності рецензованої дисертації, а носять, радше, рекомендаційний характер.

Висновок про дисертацію в цілому та її відповідність встановленим вимогам.

Дисертація Богдана Богдановича Безпалька «Радянська пропаганда у школах середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.)» виконане із дотриманням норм академічної доброчесності, опирається на достатньо широку джерельну базу, носить елементи наукової новизни і, на переконання опонента, матиме широке практичне застосування та практичну цінність. Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.), а її автор Богдан Богданович Безпалько заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія, галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки,
доктор історичних наук, професор
Людмила СТРІЛЬЧУК

